

Vuk'uzenzele

Vha i qiselwa nga Muhasho wa Vhudavhidzani (DoC)

Tshivenda/English

Nyendavhusiku 2015 / Phando 2016

KZN
i thusa
vhora-
bulasi

Siaṭari 4

Vhagudiswa
vha wana
zwikili zwi
shandukisaho
vhutshilo

Siaṭari 14

Ina
Mishumo

Kha ri shumisane kha u vhulunga maḓi

Vho Priscilla Khumalo na Vho Ongezwa Manyathi

MaAfrika Tshipembe vho tsivhudzwa hafhu uri vha shumise maḓi nga nḓila yo teaho.

Khuwelelo iyi yo itwa nga tshigwada tsha dziminisiṭa dza muvhuso kha u shumana na ṭhahelero ya maḓi na gomelelo, ine yo rangwa phanḓa nga Minisiṭa wa Tshumisano ya Mavhusele na zwa Sialala (Cogta), Vho Pravin Gordhan.

Komiti iyi, ine yo vhumbe ngga Muhasho wa Maḓi na Vhuthathatshili; wa Vhulimi, Vhusimamiri na Vhufuwakhovhe; Mveledziso ya Mahayani na Mbuedzedzo ya Mavu; na Cogta, yo sumbedzisa uri Afrika Tshipembe ndi shango ḽi shayaho maḓi.

Uya nga Minisiṭa Vho Gordhan, Cogta yo ṅwalela dzimeyara dzoṭhe kha shango uri vha dzhie maga o fhambanaho kha u fhindula nyimele iyi.

Izwi zwi katela u tevhezwa ha ndededzo ya Muhasho wa Maḓi na Vhuthathatshili maelana na u thomiwa ha u ṭuwiswa ha maḓi na maṅwe maga a u langa nyimele iyi; u ṭola u tevhezwa ha u ṭuwisa maḓi na khumbelo dza ndifhiso ho teaho; u dzhiela ṅṅha u luguswa ha phaiphi dzi no bvudḓa, na u engedza thekhinolodzhi ya usa tambiswa ha maḓi u fana na u gwedzwa ha maḓi nga maṭuku, u vhulunga maḓi a mvula na u shumisa maḓi ono shumaho kha u sheledza.

“Muvhuso u khou vhlaidzwa nga u shayea

Muvhuso wo ita khuwelelo kha vhadzulapo vhoṭhe vha Afrika Tshipembe uri vha shumise maḓi nga vhuqifhinduleli.

ha maḓi na gomelelo kha zwitshavha zwashu, nga manḓa miḓini, zwibadela na zwikoloni. Zwi kha riṅe roṭhe u mona na shango uri ri dzhie nzele nyimele iyi,” vho ralo Minisiṭa Vho Gordhan.

ṭhahelero ya maḓi i khou vhangwa nga u sa vha hone ha mvula, zwe zwa thoma mathomoni a 2015 na uri zwo ḓisa gomelelo u mona na shango. U na ha mvula nga phimo ya fhasi zwi vhangwa nga El Niño, mufuda wa mutsho wa ḽifhasi u hanaho murongwe kha dzingu ḽa sub-Saharan.

Uya nga Beru ya Mutsho wa Afrika Tshipembe, hu kha ḓi ya u vha na mutsho wo

omaho kha miṅwedzi yo salaho ya ṅwaha uno u swika nga ṭhafamuhwe 2016, tshifhinga tshine kanzhi shangoni ḽashu ha vha hu tshi khou na mvula khuluwane.

“Ri shango ḽa vhu 30 ḽo omelwaho kha ḽifhasi. ṭhahelero ya maḓi ndi fhungo ḽa ndeme Afrika Tshipembe,” vho ralo Minisiṭa Vho Gordhan, vhe vha engedza nga uri u hulela ha gomelelo hu khou kwama shango ḽashu nga nḓila isi yavhuḓi maelana na ikonomi na matshiliso.

Komiti ya Dzinisiṭa (IMC) yo dovha ya ḓivhadza pulane dzine dza khou itwa nga mihasho yo teaho kha u shumana na nyimele ye ra livhana nayo zwazwino.

Muhasho wa Maḓi na Vhuthathatshili wo ṅetshedza R352.6 miḽioni kha thandela ya u thoma ya vhudzhenelero ha gomelelo. Kha yeneyo, ho engedzwa masheleni a fhiraho R96 miḽioni u itela mathanḓe a tshifhinganyana na u engedza vhudzhenelero ngei Kwazulu-Natal.

Hu kha ḓi ṭoḓea tshede nanzhi kha mulevho wa vuvhili wa gomelelo, une wa khou rangwa phanḓa nga Yunithi ya Ndango ya Tshinyalelo ya Muhasho wa Tshumisano ya Mavhusele na zwa Sialala.

Muhasho wa Mveledziso ya Mahayani na Mbuedzedzo ya Mavu wo ḓivhadza uri zwifuwo zwa kha madzingu o kwameaho tshoṭhe kha mavunḓu maṭanu zwi ḓo pfuluswa zwa iswa kha “mavu a langwaho nga muvhuso”, hune ha kha ḓi vha na pfulo yavhuḓi. Muvhuso u khou ṅetshedza masheleni a linganaho R187 miḽioni kha vhudzhenelero ha u fhungudza gomelelo.

“Devhula Vhukovhela ro no ṅetshedza mavu a egere dzi linganaho 200 000. Ndi khou lavhelela uri muvhuso wa vunḓu uḓo phaḓaladza mavu ayo nga nḓila i fanaho na ya KwaZulu-Natal,” vho ralo ndi Minisiṭa wa Muhasho wa Mveledziso ya Mahayani na Mbuedzedzo ya Mavu Vho Gugile Nkwinti.

Zwazwino gomelelo ḽi khou kwama zwikimu zwa ṅetshedzo ya maḓi zwa 173 kha zwa 1 628 u mona na shango, zwine zwa thusa miṭa ya 2.7 miḽioni kana 18% ya shango.

> Yo iswa Phanḓa kha Siaṭari 2

Kha vha tsireledzee dzibadani nga tshifhinga tsha maḓuvha a madakalo

Vho Amukelani Chauke

Musi shango ḽi tshi khou ḓi lugisela u ḓiphina nga maḓuvha a madakalo, Minisiṭa wa zwa Vhuendi Vho Dipuo Peters vho ita khuwelelo kha vhoramimoḓoro na vhaendanganayo uri vha ṭhogomele vhu-kuma na u shandukisa vhuḓifari havho dzi-badani dza shango ḽashu nga tshifhinga itshi.

Tshifhinga tsha madakalo ndi hune shango ḽa lozwa vhezvi ha matshilo a vathu zwo vhangwa nga khombo dza badani.

“Fhungo ḽi soliseaho ḽa uri khombo dza badani dzi ḓurela shango masheleni a linganaho R300 bilioni ḽi kha tshikhala tshihulwane na bono ḽashu ḽa u fhungudza khaedu tharu dzine dza vha vhusai, vhusayandinganyo na vhusayamushumo. Zwi kha riṅe uri ri humisele murahu tshinyalelo yo itwaho nga mpfu dza badani nga u vhea vhusireledzi ha bada phanḓa ha adzhenda ya vhuendi,” vho ralo Minisiṭa Vho Peters.

Vho vha vha tshi khou amba na vhadzulapo vha Khayelitsha kha vhuṭambo ha tshishavha ha u eelwa Duvha ḽa ḽifhasi ḽa Tshihumbudzo.

“Khombo i bvelela hu si na o khakhaho. U bva kha tshifhinga, ro wanulusa uri 95% ya khombo dzi bvelela zwo vhangwa nga u sa londa na u pfukwa ha mulayo wa badani.

“Vhathu vane vha lovha badani dzashu ndi vhathu vane ra ha ḓivha ... vhathu vha lovha mabasini, vhanwe zwidimelani, vhanwe vha lovha vha tshi khou tshimbila dzibadani. Vhathu avha ndi miraḓo ya miṭa. Ri vha ri tshi khou amba nga vhaṅetshedzi vha tshumelo. Ri vha ri tshi khou amba ngaha vharangaphanḓa vha dzikereke. Ri vha ri tshi khou amba ngaha vharathu, dzikhaladzi, dzikhonani na vathu vha ndeme kha vutshilo ha muthu muṅwe na muṅwe,” vho ralo.

Afrika Tshipembe ḽi lozwa matshilo a swikaho 14 000 nga ṅwaha zwo vhangwa nga mpfu dza badani. Kha zwenezwi, 80% ndi vhaswa vha miṅwaha ya vhuḓi ha 19 na 34.

Minisiṭa vho nyimele iyi i khou tea u khwinifhala na uri vhoramimoḓoro vha tea u shandukisa kureilele kwavho.

“Ndi humbela uri ri shandukise vhuḓifari na kuhumbulele kwashu musi ri tshi khou shumisa dzibada u itela riṅe vane, nga manḓa zwino ri tshi khou ya kha maḓuvha a madakalo. Kha vha vhoṭhe bannda! Vha songo reila musi vho nwa kana vho neta, vha songo shumisa ṭhingo thendeleki musi vha tshi khou reila, kha vha fhungudze luvhilo, kha vha vhone uri golo yavho yo lugela u vha badani na u tevhezela milayo yoṭhe ya badani. Vhutshilo na ikonomi zwi ya ḓura vhuḓi lune ra nga si litshe u humbula hafhu nḓila ine ra sedza fhungo ḽa tsireledzo ya badani sa vathu.”

Minisiṭa Vho Peters vho humbela vharangaphanḓa vho fhambanaho vha dzikereke uri vha sa rabelise uri vhoramimoḓoro uri vha tsireledzee badani fhedzi, vha dovhe vha funze ngaha tsireledzo ya badani dzikerekeni kana

hune vha ṭanganana hone na vha tshi luvha.

“Kha ri vhudze vathu uri arali vha sa gidimesa, arali vha sa reila vha sa londi, arali vha sa tevhezela milayo ya badani, arali vha sa amba nga ṭhingo thendeleki musi vha tshi khou reila, [ri nga fhungudza dzimpfu dzi-

> Yo iswa Phanḓa kha Siaṭari 2

Minisiṭa wa Vhuendi Vho Dipuo Peters vho eletshedza vhashumisi vha bada vhoṭhe uri vha shandukise vhuḓifari havho dzibadani

